

בכורות לו

משה שווערד

1. תוספות מסכת בכורות דף לה עמוד ב ד"ה כהני הכי

כהני הכי נמי דלא דייני דינא - לרבא דאמר בפ' זה בורר (סנהדרין כז.) אוכל נבילות להכעיס שהוא רע לשמים אינו חשוד להיות רע לבריות לא פריך מידי אבל לאביי התם פריך שפיר ועוד יש לפרש לרבא דמשמע ליה שיש לכהנים להיות כשרים לכל (זמן) דין שבעולם ולכל הוראה כדכתיב (דברים כא) כל ריב וכל נגע ועוד היה יכול להקשות היאך מותר לאכול משחיטתו והיאך כשרים על כל קרבנות כולם ועוד בלא בכור נמי יכול להקשות לרבי מאיר מטעם דנחשדו כהנים על השביעית כדאמרינן בפרק זה בורר (סנהדרין כז.).

• איזהו מקומן מסכת בכורות דף לה עמוד ב

ד"ה כהני - לרבא דאמר בפ' זה בורר אוכל נבילות להכעיס וכו' לא פריך מידי אבל לאביי התם פריך שפיר - מבאר הצ"ק דאביי ורבא פליגי התם אליבא דר' מאיר גופיה דסוגיא דהכא מקשה עליו. ולפי זה נראה דהא דקאמרי תוס' דלאביי דהתם פריך שפיר, כלומר דהא הכא רב פפא הקשה לאביי. וראה עוד תוס' עירובין ריש סט: והרש"ש תמה הרי הכא הא דחשוד להטיל בו מום הוא כדי לאוכלו, והוי כמו אוכל נבילות לתיאבון שלכו"ע פסול.

• חידושי בתרא

תקסד) לה: תוס' סד"ה כהני וז"ל ועוד היה יכול הקשות היאך מותר לאכול משחיטתו כו' ע"כ. יש מקשים דהנה פ' קושית תוס' דכיון דהוא חשוד אין לו נאמנות לומר ששחט כהוגן, והנה ע' ר"מ שחיטה פ"ד הט"ו וז"ל מי שהוא פסול לעדות וכו' הרי זה שוחט בינו לבין עצמו אם ה' מומחה שאינו מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור שזו חזקה היא עכ"ל, הרי מבואר דלשחיטה לא בעי לנאמנות, אלא מדיני חזקה יכול לאכול משחיטת אחר. ולכאורה בזה גופא חולקים רשב"ג ור"מ, דלרשב"ג נאמן כהן על כהן אחר כדפסק הרמב"ם בפ"ב דמעשר הי"ז וז"ל חשוד שהעיד על של אחרים נאמן, חזקה אין אדם חוטא ולא לו ע"כ, דהיינו דכיון דאין מרויח בזה אינו חשוד לשקר. וע"ש דהראב"ד השיג דזו לרשב"ג, אבל "דר"מ ס"ל החשוד בדבר לא דנו ולא מעידו כו' וסתם לן תנא בבכורות כו"מ". והיינו דלר"מ אף כשאין נוגע לרווחיו מ"מ כיון שהדבר קיל בעיניו עשוי לזלזל ולהכשיל לרבים כיון שבעיניו אינו חשוב ולא מעלה ולא מוריד. וא"כ אין מקום ליש מקשים, דהרמב"ם מיירי אליבא דהלכתא דפוסק כרשב"ג ולכן במקום שאין לו רווח בעבירה, חזקה דלא שביק היתירא ועבד לאיסורא. משא"כ בסוגייתנו דמקשינן אליבא דר"מ "לר"מ דאמר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו וקאמר ר"מ החשוד לדבר א' חשוד לכל התורה כולה, כהנים ה"נ דלא דייני דינא כו'", שפיר הוסיפו תוס' ד"ועוד היה יכול להקשות היאך מותר לאכול משחיטתו", כיון דלשיטתיה מחמת זלזולו בעבירה לא איכפת ליה גם להכשיל אחרים, אף במקום שאין לו רווח כלל בעבירה. וע' סימן הבא.

2. חידושי בתרא

תקסו) לה: והכתיב ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע. וע' רש"י סנהדרין ל: דכהנים חשידי דוקא בזה"ז. יש מקשים דאה"נ בזמן המקרא, דעדיין לא נחשדו היו כשרים, ואח"כ שנחשדו נפסלו לדיינות ועדות. ולכאורה י"ל דשאני הכא דעיקר הפסוק נאמר אלהבא — כי ימצא חלל באדמת אשר ה' אלקיך נתן לך (סוף פ' שופטים), ומשמע דה' מעיד שנוכל לסמוך אכהנים גם בעתיד.

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לה עמוד ב

רבנן לא יפקיעו נאמנות המפורשת בתורה

והכתוב ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע. ולכאורה תמוה מאי פריך מדבר המפורש בתורה להא דר"מ והא ר"מ לא גזר עליהם לפוסלם אלא מזרבנן. דאילו מדאורייתא לא נפסלו כלל, ומאי פריך עליו מקרא.

[1] והנה הגר"ש קלוגר [בחכמת שלמה או"ח סו"ס תקפ"ח] וכן בשי למורא כאן רצו ליישב עפ"י דעת הט"ז דפירש לגבי שופר דלא גזרו לאסור שופר ביום טוב ראשון של ר"ה ומשום גזירת מתקן כלי שיר דלא הפקיעו חכמים דבר המפורש בתורה, ואילו באו לגזור אכל ר"ה נמצאו מפקיעים לגמרי מצות תקיעת שופר שהוא מפורש בקרא. ואין בכחם להפקיע דבר המפורש בפסוק. וה"נ דכיון דמפורש דעל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע ואתה בא להפקיע נאמנותם לפוסלם, נמצא דדין חכמים הוא נגד דבר המפורש בתורה, וזה לא עשו.

ולכאורה תמוה הוא דאינו דומה כלל דודאי בשופר שרצו חכמים לגזור משום שמא יתקן כלי שיר וכו', ודאי לא גזרו נגד מקום המפורש בתורה, שכן יתקעו, אבל בנדון דידן שזה שאלה של מציאות ואפילו אמרה תורה דעל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע, וקאתי ר"מ ואמר דכהיום חזינא דחשודים הם וכי קאמר דהתורה התירה חשודים לדבר, ובדאי לא דיברה תורה דעל פיהם יהיה אלא כשהם אינם חשודים, ודבר זה לא מיקרי נגד דבר המפורש בתורה [2] אלא נראה דכיון דמבואר לקמן דכלום חלקת בין חבר לע"ה והיינו דגם החבר הוא בכלל הפסול עדות על המום דכבר תיקנו על כולם הא הוה נגד המפורש בתורה לר"מ, דא"כ הפקיעו נאמנות גם במה שהתורה אמרה שכן נאמנים. ומקשה הגמ' שפיר.

4. חידושי בתרא

תקסו) לו. איבעיא להו עד מפי עד מהו לעדות בכור כו' והא תנא דבי מנשה אין עד מפי עד כשר אלא לעדות אשה, תני אלא לעדות שהאשה כשרה לה בלבד. יש מקשים למה לא נסתפק בכל איסורין, ויש מפרשים דבעיית הגמ' היא תלוי בזה אם גבי בכור אף דאינו אלא ע"א, האם זה בתורת עדות או בתורת נאמנות [ולכן לא מבעי בכל ע"א נאמן באיסורין], ורק צ"ע דא"כ מאי פשיטות' מאשה לענין דינא דע"א דגבי בכור, אולם לפרש"י כיון דבעי ב' עדים לפי האמת גבי בכור, אז שפיר הוי בתורת עדות (וע"ל סחקס"א), ובכלל יש מקשים למה יפסל עד מפי עד, הא ליכא דין עדות.

ולכאורה י"ל פשוט, דכיון דעדות בכור הוא כדפרש"י הכא וז"ל להעיד שלא הטיל בו מום זה בכוונה ע"כ, ע"כ תלוי לפי אומד דעת העד שלפי דעתו לא עשה בכוונה, ולכן ה"א דלא מספיק בעד מפי עד, דבעי ב"ד לדבר ישר אל הע"א לברר על מה ביסס השערותו שלא היה בכוונה. על זה תביאו ראיה מעדות אשה שגם שם סומכין אאומדנא דהעד שהיה הבעל באמת מת, ושהוא בעלה של זו, וגם שם יש סברא דנדבר ישר עם העד לברר על מה סומך השערות, ומ"מ רק בעדות אשה נאמן ולא בבכור, ולמסקנא גם בבכור.

5. דף על הדף מסכת בכורות דף לו עמוד א

בגמ': איבעי' להו, עד מפי עד מהו לעדות בכור וכו' והא תנא דבי מנשה, אין עד מפי עד כשר אלא לעדות האשה וכו'.

רעיון נחמד כתב בספר כתר אפרים (סי' טז אות י) לבאר הקשר בין עדות אשה לעדות עד מפי עד. דהנה כאן בסוגי' אנו רואים, מדתלתה הגמרא את העדות שהאשה כשרה לה, בכשרות עד מפי עד, הגם שיותר רצוי לשמוע עדות מפי העד בעצמו, שראה את הדבר, כדברי הסמ"ע (חו"מ סי' יז ס"ק יד) "דיותר יוכל להתברר האמת, כששומע מפי העדות עצמו". הרי, שכל כשרות העדות של האשה בעד אחד נובעת מזה, שעד מפי עד כשר.

וטעם הדבר שבשני עדים שהיא עדות אלימתא, פסלה התורה באשה, מפני שעד מפי עד פסול בעדות זו, ולכן היא צריכה לבא בעצמה בבי"ד כדברי התוס' בשבועות (ל ע"א) והתורה לא רצתה שתזדלזל בבי"ד. אבל במקום

שעד מפי עד כשר, אז גם האשה יכולה להעיד בלי הסוס, כי אינה צריכה להזדלזל בבית דין, שהרי היא יכולה למסור את העדות הזאת לעד אחר, ולפיכך תלוי זה בזה, עדות אשה עם עם מפי עד ודו"ק היטב.

6. ספר יד בנימין

והנה הרמז"ס ז"ל פ"צ מהל' זכורות הלט"ז
כ' וז"ל "עד שהעיד מפי עד שמוס
זה נפל שלא לדעת נאמן ואפי' אשה נאמנת
לומר בפני נפל מוס מאליו וישחט עליו"
וכ"ה בשו"ע יו"ד סי' שי"ד סעי' ה'. ועי'
בחי' רעק"א לשו"ע שהציא מתשו' מהראנ"ח
שמדייק מלשון הרמז"ס שהאשה נאמנת דוקא
במעידה מפי עזמה אצל לא במעידה מפי
אחר דהוי תרתי לריעותא, וזה לכא' חידוש
דמכיון דהטעם דנאמנת בעדות זכור הוא
משום דאינו אלא צירור מילתא א"כ אמאי
לא תהא נאמנת גם במעידה מפי אחר, ולריך
לעי' בתשו' הראנ"ח שס. (שו"ר בערוך השולחן
שכ' להשיג על ענש ד' הראנ"ח עיי"ש).

דף ל"ז בגמ' איבעיא להו עד מפי עד מהו
לעדות זכור. פי' מי נאמר
שריך דין הגדה ולא יועיל עד מפי עד או
אינו אלא צירור מילתא בעלמא, ומסיק והלכתא
דעד מפי עד כשר לעדות זכור והיינו שאינו
אלא צירור מילתא, ומהאי טעמא נמי אשה
כשרה לעדות זכור, (ועי' צק' ראשית זיכורים).

7. ספר יד בנימין

שם בגמ' א"ר אילעא לא היו מוחזקין זו
שהוא זכור וזא א' ואמר שהוא
זכור ומומו עמו נאמן מאי קמ"ל שהפה
שאסר כו' תנינא כו' מהו דתימא כו' אצל
הכא דלא סגיא דלא אמרה דקדשים צמוך לא
אכיל וכו'. לכא' הרי יש לו מיגו שיכול לומר
מעשר זהמה הוא ואיתא לקמן ל"ו ב' הכל
נאמנין על מומי מעשר, תי' מהרי"ט אלגזי
די"ל דזה"ז איירי דלא נהוג מעש"ב, וזפרט
לשי' רש"י ז"ל דס"ל דמה שהכהן נחמד על
המומין הוא רק דזה"ז א"כ ע"כ איירי דזה"ז
עיי"ש.

8. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לו עמוד א

מהו דתימא התם הוא דאי בעיא לא אמרה אבל הכא דלא סגיא דלא אמרה וכו':
נאמנות הפה שאסר היא מדין מגו, או דין נאמנות חדש דאין לקבל לאסור יותר ממה שהתיר?
בקהלות יעקב (ב"ב סי' כ"ה) הביא חקירת אחרונים זו, ונוטה לומר שאינו מדין מגו אלא שהוא דין תורה
דכיון שא"א להחמיר עליו אלא מכת הודאת פיו, מוטל עלינו או להאמין לו בכל דבריו או לא להאמינו

כלל. אלא שהקשה דמסוגיין משמע שהוא מדין מגו, דלכך ס"ד דכיון דלא סגי דלא אמר לא הוי הפה שאסר וכו', דאי הוי הלכה בעלמא מה אכפת לן שהוא מוכרח לאסור, מ"מ צריך לקבל כל דבריו גם להתיר.
מיהו יעוי' בשיעורי רבי שמואל (ב"מ פ"ק אות מ"ג) שמפרש סוגיין גם לצד השני. וראה עוד במנחת אברהם (עמ' קמ"ג).

9. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד א

אבל הכא דלא סגי דלא אמרה דקדשים בחוץ לא אכיל. ופירש"י דקדשים תמימים אין הכהן נחשד לאכול בחוץ, דבר כרת הוא. ולכאורה אם נתפוס דברי רש"י כלשונם תקשה הא כהן זה שבא לחכם ומומו עמו ע"כ שיש כאן איזה מום ואם אין כאן מום קבוע יש כאן מום עובר, ובמום עובר שאכל בחוץ ליכא כרת, ודוחק לומר דאירי שמצא בה דבר הנראה מום ואין כאן מום כלל, אפילו עובר. וצ"ל דכוונת רש"י היא איסור שיש ביסודו כרת אבל ה"נ דאירי גם כשאין איסור כרת, אבל איסור בעלמא איכא וגם ע"ז לא נחשד.

10. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לו עמוד א

רבי צדוק הוה ליה בוכרא רמא ליה שערי בסלי וכו'. אמר ליה כלום חלקנו בין חבר לעם הארץ - כתב הפרישה (שיד. ב.). דנראה שלרבותא הביאה הגמ' מעשה זה, דלא נימא דהא דחשדינן אפילו לת"ח הוא רק בסתמא, קמ"ל דאפילו ראינו שהמום בא מחמת שהאכילו שעורים בסל חשדינן ליה בהערמה. וראה עוד הגהות בית הלל בשו"ע שם (שיד. א.).

11. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד א

רבי צדוק הוה ליה בוכרא רמא ליה שערי בסלי וכו'. כלום חילקנו בין חבר לע"ה. הנה יש כאן שני פנים שעולים לדין אחד האופן הא' בדין הכללי דקיי"ל דנחשדו הכהנים להטיל מום בבכור, ואם בא כהן לפנינו ואומר שנפל מאליו, אין מאמינים לו, וע"ז אמרו כאן כלום חילקנו בין כהן חבר לע"ה, דגם בחבר מדין לא פלוג לא האמינוהו. אופן הב' הוא מאי דאיתא הכא דרבי צדוק הוה ליה בוכרא רמא ליה שערי בסלא בהדי דקאזיל איבזע שפתיה, ופירש רבנו גרשום נצרין של ערבה קלופה שהן דקין וחדין והיינו דכשרמא ליה שערי בסלי יש כאן צד גדול דיהא איבזע שפתיה ובודאי אם היתה כוונתו לכך היה אסור כמטיל מום ממש, וכדדרשינן לעיל מנין שלא יביא דבילה ובצק ויניחנה על האוזן כדי שיבוא כלב ויאכלנה, ת"ל כל מום, וזה דהכא נמי בכלל גרמא הוא אם היתה כוונתו לכך אלא דאמרינן דר' צדוק ודאי לא היתה כוונתו לכך, נמצא דכאן הנדון האם היתה הכוונה מה שנתנו שערי בסלי כדי שיוולד לו מום או בשביל אכילתו ובע"ה אמרינן דנחשד הוא דכוונתו גם בשביל עשיית מום, וע"ז אמרינן כלום חילקנו בין כהן חבר לע"ה.

12. ספר יד בנימין

שם בגמ' ר' צדוק הו"ל בוכרא רמא ליה
שערי בסלים [נצרים של ערבה
קלופה] צהדי דקאכיל וכו'. כן הגירסא צר
נסים גאון ברכות כ"ז ע"ב, וכ"נ מפ"י רגמ"ה
ז"ל, וכן הביא לשון זה בשטמ"ק, וכ"ה
צרמז"ן בהלכותיו. ופי' שנתן השעורין בתוך
סל העשוי מנצרים של ערבה קלופה, (והלשון
צגמ' שלפנינו לקוח מהרא"ש ואינו מזכיר
כ"כ, וצרא"ש שלפנינו הוא צשינו קצת, אבל
עכ"פ המשמעות חד הוא לכו"ע), ומסיק
צגמ' דלא חלקנו בין חבר לע"ה אלא גם
כהן חבר חשוד על הבכורות.

וחנה מדצרי הרמז"ס ז"ל צפ"צ מהל'
צכורות הל' י' משמע שמפרש שראינו
להדיא שהמום נעשה מאליו ע"י שהצבור אכל
השעורים מסלי הנצרים ורק השאלה אם נתכוין
למום זה ועל זה אמרי' דחשוד הוא ואינו
נאמן לומר שלא נתכוון למום זה, אבל אם
אין אנו יודעין כלל וצריך לצר את עיקר
המציאות אם מאליו נפל או לא זה אינו
מבואר צגמ' אם הכהן חבר נאמן, ואכן צצר
כ' צט"ז יו"ד סי' שי"ד ס"ק א' דק"ו וכ"ש
הוא דאינו נאמן.

13. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד א

עמד השואל ושאל. וכתבו התוס' דבירושלמי דריש מדכתיב ועמדו שני האנשים בויו דשואל הלכות ואגדות צריך לעמוד, וכך נקט הרמ"א [רמ"ו סי"ג] להלכה די"א כששואלים דבר הלכה צריך לעמוד. והנה ודאי ופשוט דאין המנהג כך, ועיי"ש בש"ך [ס"ק י"א] שתמה דכ"ז ודאי מזינא קודם חורבן הבית שר"ג קודם חורבן הבית היה כדאיתא בגיטין ובעוד מקומות, ואיתא בברכות ת"ר מימות מרע"ה ועד ר"ג לא היו לומדים תורה אלא מעומד משמת ר"ג ירד חולי לעולם והיו לומדים תורה מיושב, והיינו דתנן דמשמת ר"ג בטלה כבוד התורה, ולכן נקט הרמב"ם בפשוטו דשואלין יושבין דבזה"ז איירי וצ"ע. והיינו דקצת תמה על הרמ"א דאין מקום בזה"ז לעמוד כששואל. ודברי הש"ך לכאורה אינם מוכרחים דמי יימר דר"ג דהתם הוא ר"ג דהכא שצויה לר"י לעמוד וגם מי יימר דכבוד רבו תליא בזה דעומדים כשהן לומדים. ומ"מ נראה ודאי דאין המנהג לעמוד.

14. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד א

לשנות מפני דרכי שלום: אילמלי אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת. וכיון דיש כאן משום דרכי שלום, דהרי הורה במקום נשיא, ולכן היה מותר לו לשנות.

15. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד א

עכשיו שאני חי והוא חי היאך חי יכול להכחיש את החי. ופירש"י ודאי כך אמרת, וחזורני בי. ולכאורה צ"ב, ולמה חזר בו, וכי אסור לו להביע דעתו בהלכה במסגרת הויכוח בביהמ"ד, ולמה היה צריך לחזור ממה שסבר קודם, וצ"ל דחזורני בי, היינו מההכרעה דודאי כיון דהוכרע ע"פ נשיא ודאי המיעוט החולק צריך לכוף דעתו לנשיא, ולהכי חוזרני בי, ודו"ק.

16. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לו עמוד א

[ב] סברת 'עבידא לאיגלויי' כנגד חזקת איסור: בשו"ת בית יצחק (אהע"ז ח"ב סי' י"ב סוף סקי"ד) דן אם נאמנות מטעם מילתא דעבידא לאיגלויי מהני אף נגד חזקת איסור, וכתב דמכאן אין להביא ראיה דמהני אף דהבכור בחזקת איסור קאי, דהכא בלא"ה הבעלים נאמנים על שלהם אף באתחזק כמש"כ תוס' ריש גיטין, אך הכהן אינו נאמן משום דחשיד אלא דאמרינן כיון שעבידא לאיגלויי לא משקר, ואין מזה ראיה דיועיל גם היכא דבעינן עדות גמורה. ועוד דגבי בכור ודאי יש בו מום, רק הספק אם הכהן הטילו ואסור מטעם קנס, וכיון שיצא מחזקת איסור דאורייתא לא חשיב בחזקת איסור, וזו כוונת תוס' ע"ב ד"ה והלכתא.

17. ספר יד בנימין

ואאמו"ר שליט"א ציאר בזה משום דטעם זה כולל יותר שאם יאמר הראיתי בכור זה לחכם פלוני וכבר מת החכם הרי בזה לא שייך הטעם דמילתא דעבידא לגלויי.

עוד אמר אאמו"ר שליט"א דמעיקרא לא קשיא ומשום דהאי כללא דמילתא דעבידי לגלויי לא שייך אלא דדבר שאנו חושדין אותו, אבל צמה שאין חשד לא שייך טעם זה, נמצא דאחר שדחה הש"ס דהכא אין נחשד משום דקדשים בחוץ לא אכיל הרי מעתה שוב לא שייך אלא טעם זה.

שם בגמ' התם הוא דקדשים בחוץ לא אכיל וכו'. הנה לפי האמת דק"ל כר' יהודה דמילתא דעבידא לגלויי לא משקרי בה אינשי א"כ טעם משנתינו נמי משו"ה הוא, ואילו הרמב"ם ז"ל צפ"צ מהל' זכורות הלי"ח העתיק טעם משנתינו משום דקדשים בחוץ לא אכיל, תי' בלח"מ דהה"נ אלא טעמא דעדיפא מיני' קאמר.

18. ספר יד בנימין

דף ל"ו ע"ב בגמ' סיפא ודאי מסייעא לי'
מאיס פלוני ה"ז נאמן,
התם כיון דאית לי' תוצע מירתת. הנה לענא
דינא דרב יהודה דנאמן הכהן לומר בכור זה
נתן לי ישראל במומו מטעם מילתא דעבידא
לאיגלווי, איכא מחלוקת הראשונים אי כריך
להזכיר את שם הפלוני או לא, דעת הרא"ש
והטור יו"ד סי' שי"ד דצעי' שיזכיר שם
הישראל הפלוני אבל כל שלא הזכיר שם הפלוני
לאו מילתא דעבידי לאיגלווי הוא, אכן ד'
הרמב"ם סופ"צ מהל' בכורות דלא צעי'
שיזכיר שם פלוני וכמו דנקט רב יהודה מילתא
בסתמא.

19. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד ב

סיפא ודאי מסייעא ליה מאיש פלוני וכו'. ולכאורה מכאן תקשה להראשונים דס"ל דהא דמשנתינו לא בעי שיאמר הראיתי בכור זה לחכם פלוני וחכם גרידא די, וכן בנתן לי ישראל אין צ"ל פלוני דגם זה בכלל עבידא לגלווי דחושש שישאלו אותו ממי. ולכאורה כאן מבואר דדוקא הוא שאמר מאיש פלוני, אבל בלא איש פלוני לא היה נאמן, ועמד בזה הבית יוסף [שי"ד] ורצה ליישב דשאני תרומה דעיקרו דבר תורה וכוונתו דתרומה איסור אכילתה יש לה עיקר מה"ת משא"כ בבכור אה"נ דלעשות מום איסור תורה הוא אבל איסור אכילה מחמת זה לא הוה אלא מדרבנן, ואין לו שום עיקר מה"ת לבר מדעת הספרי אליבא דר"ש דלעיל, דהוה בכלל לא תאכל כל תועבה דלא הוה להלכה. אבל קצת תימא דהא הוה תרי דרבנן גם משום דבפשטות איירי בסתם פירות ועוד דאיירי בזה"ז וצ"ב וצ"ל דמ"מ עיקרו דבר תורה הוה.

והנה זה הכל עולה יפה בהא דנאמן הכהן לומר שלקחו מהישראל במומו, דשם הנדון לא הוה אלא אם עשה מום או לא, דזה לא הוה אלא דרבנן, בדין איסור אכילתו. אבל בגוונא דמשנתינו דבא לומר דזה מום קבוע וזהו נאמנותו. ולכאורה הא זה כבר הוה בדין דאורייתא אם מותר לשחוט עליו. וצ"ל דאה"נ למאי דס"ד דהא נמי הנאמנות היא מדין מילתא דעבידא לגלווי, א"כ אה"נ נוצרך להעמיד דאומר חכם פלוני, דהרי זה נמי הוה נדון דין דאורייתא, וצריך שיאמר פלוני כבתרומה. אבל כשדחתה הגמ' דדין משנתינו לא בעי כלל לטעם דמילתא דעבידא לאגלווי אלא שלא חשוד אתמימים בחוץ, א"כ סברא מיוחדת יש בזה, ולכן נאמן ויהא נאמן גם בלא פלוני אף על גב דהוה דאורייתא דאין הנאמנות מסברא דלא משקרא אינשי במילתא דעבידא לגלווי אלא טעם מיוחד דלא חשוד אתמימים בחוץ. וה"נ בנאמנות לומר של ישראל היה במומו, ומכרו לי, לא בעי פלוני דהוה דרבנן, ודו"ק.

אבל בפשטות היה נראה דודאי כל דהוה בכלל ההוכחה די לן בזה ואין צריך שיאמר מאיש פלוני, דכיון דאם ישאלוהו יצטרך להשיב הוה בכלל מילתא דעבידא לגלווי דלא משקרא אינשי. והכא שאני דכ"ז שלא אמר מאיש פלוני אינו חושש וכדלעיל דיאמר דלדידה נאמן הוא, ולכן כאן דוקא בעי מאיש פלוני דזה כל עיקר הדבר דהוה מילתא דעבידא לאגלווי, וע"ז כל הנאמנות, ופשוט.

20. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לו עמוד ב

לא [צריכא] בקטן והגדיל מהו דתימא לא קים ליה קמ"ל: מחלוקת הראשונים בפשט הגמ' וביאורה:
[1] פירשו רש"י והרא"ש (סי' י') שהטלה היה קטן כשנתנו לכהן, דמהו דתימא כיון שהגדיל אינו מכירו ואולי אחר הוא. [2] ורגמ"ה פירש [בל"ק] שהישראל היה קטן כשנתנו לכהן, ועתה כשהוא גדול מעיד עליו, דס"ד שלא יהא נאמן להעיד דלא מדכר היטב מה שהיה בקטנותו.

ולפירושו יש לעיין דהנה זו סוגיא בכתובות כח. דנאמן להעיד בגדלותו על מה שראה בקטנותו, ברם בגמ' שם מוקמינן דנאמן רק למילי דרבנן או היכא דבעינן גילוי מילתא בעלמא, והכא גבי מומי בכור הא הוי דאורייתא, וצ"ל דהא דנאמן לפירוש רגמ"ה כיון שכל עיקר הא דנחשדו הכהנים הוא מדרבנן [דאל"כ איך מסקינן הלכתא דנאמן להעיד אפילו עד אחד ואפילו אשה או עד מפי עד כדלעיל ריש ע"א]. אמנם רש"י דלא ניחא ליה בפירוש רגמ"ה יתכן דסבר כיון שיסוד הדין דאורייתא לא נאמן להעיד בגדלותו על שראה בקטנותו.

שוב מצאתי שהדרישה (שיד. ב.) ביאר שלרש"י היה קשה לשון הגמ' "מהו דתימא לא קים ליה", הלא מה שאין נאמן להעיד על מה שראה בקטנותו אינו משום שמא טעה, אלא שפסול מן התורה לעדות דבעינן תחילתו וסופו בכשרות, ועוד דמסתמא כשגדל הקטן כמו כן נשתנה גם הבכור, וא"כ איכא תרי שינויי - ...

21. תוספות מסכת בכורות דף לו עמוד ב

משום כבודו דחכם - כדאמר לקמן ג' מתירין את הבכור במקום שאין מומחה ובמקום שיש מומחה לא.

22. תוספות מסכת בכורות דף לו עמוד ב

פסק - אבל הא פשיטא דבלא התרה אינו נשחט אפילו יש בו מום מובהק אלא ע"פ ג' או מומחה.

23. תוספות מסכת בכורות דף לו עמוד ב

על כבודו דחכם לא עבר איסורא עבד - וא"ת מהאי טעמא לישתרו בלא עדות כל בכורות שהכהנים מביאין לפנינו שיש בהם מום מובהק וי"ל דשאני כהן שירא לאוכלו בלא התרת חכם פן יתגלה הדבר מתוך כך שהטיל בו מום אבל האי ישראל אין לומר שמביא לפני חכם פן יודע שרוצה לאוכלו ולגוזלו לכהן שהרי גם עתה בשביל כך לא יתברר שלא יאכלנו הוא עצמו.

24. ספר יד בנימין

והנה הרמב"ם ז"ל צפ"ג מהל' בכורות הל' ב' כתב וז"ל "וכן בכור שיצא לחו"ל ונפל בו מום מובהק הרי זה יותר ע"פ שלשה בני הכנסת" עכ"ל, ומצואר מדבריו דאין חילוק בין ח"י לחו"ל בכל מקום היכי שאין מומחין יותר ע"פ ג' בני הכנסת וכמס"כ בלח"מ, ועיי"ש שהקשה דלפי"ז ל"ל לאשמעי' בחו"ל כיון דאפי' בא"י חס אין שם מומחה יותר עפ"י ג' בני הכנסת, ויעוי' רי"ט אלגזי שהאריך בד' הרמב"ם ז"ל ולצטוף כ' דנראה לגרוס ברמב"ם (כמו שהיתה נוסחה ישנה) "וכן בכור בחו"ל" כו' (ולא כמו שכתוב בר"מ שלפנינו בכור שיצא לחו"ל) והיינו דמיירי שגולד בחו"ל, וכן הציא צ"ס מהריק"ו ז"ל, ועיי"ש דלפי"ז ס"ל להר"מ דדוקא בזה"י יותר עפ"י ג' בני הכנסת וכן דוקא שגולד בחו"ל אבל נולד בא"י ויצא לחו"ל דחוי להקדמה אינו יותר אלא עפ"י מומחה, ועיי"ש עוד צ"ס מהריק"ו.

שם בגמ' התרת בכור בחו"ל עפ"י שלשה בני הכנסת. פירש"י ותוס' דקמ"ל דאפי' בזמן שציהמ"ק קיים מ"מ בחו"ל הותר עפ"י שלשה בני הכנסת ולא גזרי' אטו ח"י, ומצואר עכ"פ דצ"י בזמן שציהמ"ק קיים אין יותר אלא עפ"י מומחה, והטעם י"ל כמס"כ רי"ט אלגזי דחששו להפסד מוצח' או כמס"כ צראשית ביכורים דצ"י כיון שיש חשש של שחוטאי חוץ דנכרת הלכך חששו טפי שלא לסמוך אלא עפ"י מומחה.

25. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד ב

התרת בכור בחוצה לארץ. וכתבו התוס' דמתניתין לא שמעינן ליה דאיכא לאוקמה בזה"ז אבל בזמן שביהמ"ק קיים הו"ל למיגזר חו"ל אטו אר"י. והנה מה שהיה פשוט לתוס' במשנתנו דלא איירי בארץ ישראל בזמן הבית, כבר כתב רבינו גרשום דכל משנתנו איירי כשאין ראוי להקרבה או בזה"ז או בחו"ל מדקתני זקן ושערו מדולדל ואי בזמן ביהמ"ק שיקריבו. ולכאורה קשה דלמה בחו"ל בזמן המקדש חיישינן יותר מבזה"ז, דהא עיקר החשש בזמן הבית בארץ ישראל הוא מפני שמפקיעו מהקרבה, ולכן לא סמכו אג' בני הכנסת והא קרוב לזה יותר בכור בזה"ז בארץ ישראל דדינא הוא דמקריבין אף על פי שאין בית והוה לן למיגזר התם יותר מאשר בכור בחו"ל דלפי מאי דס"ל להתוס' השתא אפילו באו תמימים לא יקרבו.

ונראה דהתוס' לשיטתם בזבחים נ"ט א [ד"ה עד שלא נבנה המזבח] דס"ל דמה דאמר ר"י המעלה בזה"ז בחוץ חייב דקדושה ראשונה קידשה לעת"ל, ע"כ לא איירי בשחיטת קרבנות דהא חסר בדלתות היכל אלא מיירי בהעלאת קטורת א"נ בהעלאת מנחה שקמצה בכלי שרת בפנים אבל בשוחט בזה"ז לא מחייב, וא"כ לפ"ז לא שייך מקריבין קרבנות, דהיינו דברים הצריכים שחיטה אף על פי שאין בית דודאי אין מקריבין כיון דיש חסרון אחר, אף על גב דמקדש קידשה לשעתה וקידשה לעת"ל.

אבל הריטב"א בשבועות חלק על התוס' וס"ל דלא שייך חסרון בדלתות היכל דכל זה שייך כששחט קודם פתיחתן דסגורין ועומדים בהא יש חסרון דלא הוה כנגד ההיכל, משא"כ כשאין כלל דלתות, ודאי ליכא חסרון פתיחת הדלתות ושייך קרבן דלא בעי בפתח אהל מועד דפתוח ועומד הוא. וא"כ ראוי הוא לפתח אהל מועד להיות חייב בשחט בחוץ. והרמב"ם ג"כ כתב בפירושו דהשוחט קדשים בחוץ בזה"ז חייב, מפני שהוא ראוי ליקרב בפנים, הרי דס"ל דשייך קרבן וראוי לפתח אהל מועד הוא דמקריבין אף על פי שאין בית, ולדרכם דברי התוס' הכא אינם עולים יפה.

26. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד ב

התרת מום ונדרים ככ"ד כשיש יחיד מומחה

ג' מתירין את הנדר במקום שאין חכם. וכתב הרע"ב במשנתנו דזה מעכב בדיעבד גם בנדרים דאין שלשה מתירין את הנדר ולא חל ההיתר במקום שיש יחיד מומחה. אבל הר"ן בנדרים (כ"ג) נקט דהא דאין ג' מתירין במקום שיש חכם הוא מפני כבודו של חכם, אבל בעבר והתירו הותר הנדר.

והנה מנהגינו כהיום בהתרת נדרים שמתירים בפני ג' גם במקום שיש יחיד מומחה, וגדול בדורו, ומנהג זה לכאורה תמוה לא מיבעי לדעת הרע"ב שמעכב בדיעבד אלא אפילו לדעת הר"ן דזה דין לכתחילה מ"מ למה לא חששו לכתחילה שיתיר החכם ולא שלשה פשוטים. והרי כתבו התוס' כאן דמומחה של הגמ' אין הכוונה שהמחהו כי"ד אלא כל מופלג בחכמה. ולכאורה משורת הדין ודאי נראה דבעינן שיתיר החכם. אבל ליישב המנהג, אפשר דשייך זה למה שכתבו התוס' כאן דבזה"ז אין נראה שיהא שום אדם חשיב מומחה להתיר בכור ונדר ביחיד, וכיון שכן הקילו בכלל שאפילו במקום שיש מומחה אין הולכים לכתחילה למומחה, אפילו בצירוף לשלשה, ודי להם בג' פשוטים, דכיון שנעקר דין מומחה נעקר לגמרי. בצירוף זה שמהני ג' פשוטים במקום מומחה בדיעבד אפשר ליישב המנהג. דאילו לדעת הרע"ב לא היה נראה לסמוך בדיעבד להתיר במקום שיש מומחה דבפשוט סברת התוס' היא לחומרא דיחיד מומחה ליכא, אבל לקולא ודאי לא אמרינן דאין מומחה שג' פשוטים מהני במקומו, אלא דבעי שיהא המומחה מצורף לשנים אחרים.

במנהג "כל נדרי" בליל יוהכ"פ

והנהגה ב"כל נדרי" שאומר חזן ביהכ"נ בליל יוהכ"פ יש שם תיקון של ר"ת לומר, מיו"כ שעבר, דהיינו שיש בהיתר זה גם נדרים שכבר נדר, וזה לא תקשה דאין שם ג' כי אם החזן דאפשר דאלו השנים שעומדים אחד לימינו ואחד לשמאלו מצטרפים לג' להיתר. אבל כן תקשה דלמה מתירים ע"י שלשה במקום שיש מומחה. ולדעת הר"ן ניהא דכיון דבדיעבד מהני ההיתר, א"כ בכה"ג דבאמירת "כל נדרי" דלא באים להתיר נדר מסוים שיודעים שנדר אלא באים להתיר לציבור אם נדרו, והיינו שאין כאן נדר ידוע, בכה"ג לא חששו לקחת אף יחיד, ודו"ק. (ועי' חו"י קכ"ט).

27. תוספות מסכת בכורות דף לו עמוד ב ד"ה שלשה מתירין

שלשה מתירין את הנדר במקום שאין חכם - בענין זה דפ"ק בנדרים (ח:): [דאמר'] לא שרי ליה לאיניש למישרי נדרא באתרא דרביה ומיהו ההיא אפי' יש שם מומחה אחר אין לאותו מומחה להתיר במקום רבו כמו רבינו במקום רב אשי.

28. תוספות מסכת בכורות דף לו עמוד א ד"ה מפירין את

מפירין את הנדר - לישנא דקרא נקט אבל גבי חכם שייך לשון התרה וכן בהמוכר את הספינה (ב"ב דף עד.) גבי בת קול דקאמר ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי.

=====

א. תוספות מסכת בכורות דף לו עמוד א ד"ה רבי חוצפית

רבי חוצפית המתורגמן - מעשרה הרוגי מלכות.

ב. חשוקי חמד מסכת בכורות דף לו עמוד א

תוד"ה רבי חוצפית המתורגמן המלמד תורה לרבים ומצער בזה תלמיד חכם צריך כפרה שאלה מעשה שהיה: חתן ביקש מראש הישיבה שלו שיבוא לכבדו בהשתתפותו בסעודת שבע הברכות שיערכו לו היום בבית הוריו, וישא מדברותיו למען הציבור, לאחר הפצרות נענה ראש הישיבה ואמר שיבא אך בדיוק לעשר דקות.

באמצע הסעודה נעמד החתן והודיע בהתרגשות שראש הישיבה נתפנה לעשר דקות בדיוק ויגיע לשמחה והציבור יזכה לשמוע ממנו דברי תורה, משראה החתן שראש הישיבה מתעכב, ביקש מגיסו שיאמר בינתיים דברי תורה, והנה לאחר מספר דקות הגיע ראש הישיבה, אך במקום שהגיס יפסיק מיד וימשיך את דברי תורתו לאחר דרשת ראש הישיבה, המשיך את דרשתו ואמר כשהוא כבר גומר ורק יסיים את מה שהתחיל, דבר שנמשך עוד כשבע דקות.

החתן והקהל זעו על הכסאות בחוסר נוחות הן מהפגיעה בראש הישיבה שבא במיוחד לעשר דקות ולא נותנים לו לדרוש, וגם שרצו לשמוע את דבריו, עד שאביו [של הדורש] נגש אליו וביקש שימשיך את דרשתו הנפלאה לאחר שראש הישיבה יסיים, אלא שראש הישיבה מיהר מאד, ולכן אמר רק דברי ברכה קצרים.

לאחר שהגיס תפס את עצמו שהוא עשה עוול גם לראש הישיבה וגם לכל המסובים, הוא שואל האם צריך כפרה על המעשה אשר עשה?

תשובה נראה שהגיס צריך כפרה, אמנם הוא אמר דברי תורה, אך גם האומר דברי תורה ומצער את הציבור שרוצה לשמוע דברי תורה אחרים צריך כפרה, ובפרט שבשעה שאמר דברי תורה גם ציער את ראש הישיבה שבא במיוחד לכבד את החתן בדברי תורה ולא הניחו לומר.

ויש להביא ראיה שגם האומר דברי תורה, אם על ידי זה נגרם צער לתלמיד חכם, נענש על כך. וזאת מהנאמר בבכורות דף לו ע"א על ר' צדוק שהיה לו בכור ונתן לו לאכול שעורים ונחתך בשפתיו, שאל את רבי יהושע האם מה שכהן אינו נאמן לומר שהמום נפל מאיליו, כיון שחשוד להטיל מום נאמן גם על כהן חבר, והשיב שלא. ורבן גמליאל השיבו שאין חילוק, ורבן גמליאל ביקשו שישאל זאת שוב בנוכחות כל התלמידים חכמים, והעמיד את רבי יהושע על רגליו והיה רבן גמליאל עומד ודורש ור' יהושע עומד על רגליו, עד שריננו כל העם ואמרו לתוספת המתורגמן עמוד ועמד. וכתבו התוס' שרבי חוצפית המתורגמן מעשרה הרוגי מלכות.

וכתב החק נתן מה באו התוס' להשמיע לנו בזה, ואפשר שרמזו לן לתרץ שאחד מהטעמים שאחר [אלישע בן אבויה] חטא (קידושין דף לט ע"ב) שראה את לשונו של רבי חוצפית המתורגמן דהוה גריר ליה ד"א, אמר פה שהפיק מרגליות ילחץ עפרכג. ולכך רמזו לן דממעשה דהכא מיתרצא, שידוע שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה, והיה לו לרבי חוצפית כשראה שגזר ר"ג על ר' יהושע שיעמוד על רגליו לישתוק ולא להניח לר' יהושע באותו צער עד שריננו כל העם ואמרו לו לישתוק. לכך נענש במדה כנגד מדה, שאותו פה שהיה מפיק מרגליות היה מלחץ עפר, אף על פי שגזירה היא שכך עלה במחשבה כמו שידוע ליודעי חן, מ"מ מה שהיה מלחץ עפר היה מסיבה זו, ודו"ק. והשם הטוב יכפר בעדינו.

אמנם אין להביא ראיה משם, שעליהם נאמר 'וסכיביו נשערה מאד', שהקב"ה מדקדק עמם כחוט השערה, אך רואים משם שאין ללמד תורה בשעה שיש תלמיד חכם שמצטער, ובפרט בנידון דידן שכל הציבור הצטער.